Els assaigs morals d'Alexandre Galí

Jordi Garcia Farrero (Universitat de Barcelona)

Galí, Alexandre. *El món moral. Primera sèrie d'assaigs morals (1936-1939)*. Edició a cura de Josep Monserrat. Presentació de Xavier Ibáñez Puig. Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, 2021 [Col·lecció Filosofia UB], 141 p.

Ens hem de congratular que en els últims temps el coneixement del pensament d'Alexandre Galí hagi estat enriquit amb l'aparició d'algunes novetats editorials que han ampliat la visió que teníem d'aquest insigne pedagog, que entre altres iniciatives va ser el promotor de la Mútua Escolar Blanquerna, fundada el 1923 i que va ser una de les institucions pedagògiques més significatives de la renovació educativa catalana anterior a l'ensulsiada de 1939 que, a més, va inaugurar l'any 1933 l'edifici de la Via Augusta que sota el franquisme es va transformar en l'Institut Menéndez y Pelayo. A banda d'aquest apunt històric, paga la pena esmentar que fas pocs mesos, en el núm. 58 d'aquesta revista, corresponent al primer semestre de 2020, es va publicar el text «Alexandre Galí, pedagog pensador» que correspon a la lliçó inaugural de la Societat Catalana de Filosofia del curs 2020-2021, que va dictar el professor Xavier Ibáñez Puig a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans el dia 4 de desembre de 2019 i que el conferenciant va dedicar a la memòria de Jordi Galí Herrera (1927-2019), el fill petit del matrimoni format per Alexandre Galí i Josefa Herrera, que havia traspassat tres dies abans, el primer del mes de desembre. Igualment, des de les pàgines d'aquesta revista hem publicat sengles ressenyes bibliogràfiques, sobre dos llibres que tenen relació directe amb la vida i el pensament d'Alexandre Galí. Així en el núm. 57, segon semestre de 2019, i sota el títol de «Alexandre Galí i els quàquers» vam donar notícia del llibre de Carme Galí i Izard, neta de l'il·lustre pedagog, que porta per títol *Alexandre Galí a l'exili. Colze a colze amb els quàquers* (2019) i que ressegueix la presència del pedagog en una colònia quàquera per a infants al sud de França durant el període del seu exili, des de finals del gener de 1939 fins que va decidir retornar a Catalunya de manera clandestina davant de l'ocupació de les tropes alemanyes per tot el país veí, inclosa la zona que havia estat considerada com a lliure fins l'onze de novembre de 1942. També en el núm. 58, suara esmentat, i amb el títol «Alexandre Galí i els Assaigs de vida devota: vers una pedagogia de la devoció i de la jovialitat», vam donar compte i raó, en un extens comentari dels *Assaigs de vida devota* d'Alexandre Galí, apareguts l'any 2019 en una edició a cura de Marta Lorente i Serichol i Josep Monserrat i Molas, amb presentació i estudi preliminar de Xavier Ibáñez Puig.

Dit això, passem ara a comentar el llibre sobre *El món moral* que ha publicat Edicions de la Universitat de Barcelona a de la col·lecció Filosofia UB, dirigida pel professor Josep Monserrat, que, com es pot comprovar, està duent a terme una impagable tasca en favor de la recuperació dels treballs inèdits d'Alexandre Galí que es troben dipositats a l'Arxiu Nacional de Catalunya. Val a dir que aquests escrits ara publicats tenen una vessant més filosòfica

10.1344/TE2022.62.16

que no pas pedagògica, per bé que ambdós aspectes –el filosòfic i l'educatiu– s'agombolen en l'univers d'Alexandre Galí en un cos doctrinal sòlid i sistemàtic. No debades, en aquells anys quan ens trobàvem lluny de les vel·leïtats postmodernes semblava impensable destriar ambdues disciplines, perquè es partia de la base que qualsevol acció educativa necessitava d'un fonament filosòfic, si més no d'una visió antropològica que guiés l'orientació pedagògica, un plantejament que ha estat esbocinat pel pragmatisme tecnològic, i, nogensmenys, per la cosmovisió ideològica postmoderna.

Cal remarcar el context en què aquests assaigs van ser elaborats, entre 1936 i 1938, quan com assenyala Xavier Puig, el món era «fora d'encaix», i Galí escrivia sota la pressió d'una realitat política cada vegada més negativa per la cultura catalana, davant de l'avanç de les tropes franquistes que comptaven amb el suport de les forces de l'Eix que no van dubtar en bombardejar la població civil i així es va produir la tragèdia del Liceu Escolar de Lleida causada per l'aviació italiana el 2 de novembre de 1937. Poques setmanes després, les forces militars aèries de l'Eix, italianes i alemanyes, van ser les causants dels bombardeigs de Barcelona, amb centenars de víctimes civils i la desaparició de l'Escola del Mar, el 7 de gener de 1938, de la qual dintre d'uns mesos commemorarem el centenari de la seva inauguració el 1922. Precisament una fotografia d'aquells atacs indiscriminats sobre Barcelona, que pel que sembla correspon al bombardeig del 17 de març de 1938, instantània captada des d'un avió italià, il·lustra la portada del llibre que comentem. Així les coses, en l'assaig sobre «El món moral», Galí planteja qüestions obertes del següent carés, que palesen quines eren les condicions ambientals en què escrivia: «Els avions que bombardegen, les cases que s'ensorren, els cossos trossejats, la sang vessada i el dolor dels pares sense fills i els fills sense pares també són fantasmes?» (p. 112). Dit amb altres mots: Galí no escriu instal·lat en una torre d'ivori, sinó des d'una situació vital (*Sitz im Leben*) ben concreta, marcada pels esdeveniments bèl·lics que van afectar a tot un poble.

Pel que fa al contingut del llibre, s'ha de dir que s'apleguen tres escrits –«Assaig de fonamentació moral», «El món moral» (expressió que Galí prefereix a la que apel·la simplement a la «moral) i «El món com a realitat moral»– que com bé diu Xavier Ibáñez a la presentació, constitueixen tres «assaigs, no pas parts d'una tesi doctoral o de tractats de filosofia» (p. 9). Al seu torn, el presentador d'aquesta edició ens recorda que «l'autor escriu per a pensar» (p. 10), la qual cosa pot explicar que aquests escrits hagin romàs inèdits, alhora que afegeix que es tracta d'un «diàleg de l'autor amb ell mateix que constitueix la vida mateixa –la respiració mateixa– de la seva meditació» (p. 10), si bé qui vagi a buscar la «darrera paraula d'Alexandre Galí sobre el problema moral no la trobarà» (p. 11).

Tot i que ens trobem davant d'un plantejament que resta obert, a l'espera de l'aparició de la segona sèrie d'escrits, podem dir que Galí exposa les seves grans intuïcions pel que fa a la filosofia moral, en especial la seva oposició a la deontologia kantiana, alhora que insisteix en què la moral ha de ser independent a la natura. En el primer d'aquests assaigs, que es refereix a la fonamentació moral, Galí mostra el seu distanciament respecte les posicions pietistes i puritanes que cristal·litzen en Kant, alhora que considera que «perquè el món moral s'aguanti cal que la mesura global sigui permanent i immutable per damunt de totes les contingències humanes, de totes les races, de tots els segles i

de tots els canvis possibles entre els homes» (p. 35). Val a dir que la trajectòria vital i la filosofia moral de Kant ha estat abordada des de les pàgines d'aquesta revista en diferents ocasions (Vilanou, 2004; Turró, 2006), un fet que palesa la importància que pels redactors d'aquesta revista té la filosofia moral kantiana, presentada com el model de la modernitat que si bé troba en Descartes un referent pel que fa a la formació intel·lectual, cal recórrer a Kant per trobar les bases de la moderna educació moral, al marge de l'existència de Déu, tot i el teisme moral kantià (Gómez Caffarena, 1984). Sigui com es vulgui, el cert és que per Galí, Kant es pot entendre com una resposta moral a l'avanç de l'escepticisme sorgit des del Renaixement (Erasme, Montaigne, Pascal), per la qual cosa el filòsof prussià aborda el problema moral des d'una posició deontològica, en una actitud que recorda el que Sòcrates va fer en el segle cinquè abans de Crist davant del relativisme dels sofistes. Ara bé, mentre el savi grec filosofava anant pel món, el pensador de Königsberg «no era més que un home d'estudi, de meditació» (p. 38) i, el que no és menys important per Galí, que la filosofia moral kantiana «més potser que una solució, és una reacció» (p. 38). Arribats a aquest punt, convé reproduir les següents paraules d'Alexandre Galí:

> Davant la desfeta del relativisme moral, Kant pren la barra del timó i es converteix altre cop en expressió de la consciència universal afirmant el caràcter absolut i necessari del fet moral. Tant com una doctrina, Kant representa un gest en virtut del qual es salten tots els segles d'escepticisme renaixentista i el problema moral s'emmarca altra volta en el concepte autoritari –imperatiu diu Kant– propi dels temps medievals. (p. 38-39)

Fou així com va sorgir, com una conseqüència del puritanisme, l'imperatiu categòric kantià que a parer d'Alexandre Galí queda al marge de la vida, perquè respon a una fórmula racionalista i lògica, que dona peu a una moral autònoma, universal i formal que s'esmuny a la revelació divina. Altrament, Alexandre Galí, que advoca per la moral cristiana, es desmarca d'un seguit de posicions (utilitarisme, pragmatisme, hedonisme, eudemonisme, positivisme, etc.) que considera que deriven del kantisme. A més, i l'observació no és menor, Galí considera que el totalitarisme que imperava en el món en la dècada dels anys trenta, amb els actes violents que hem comentat, es pot interpretar com una conseqüència de l'imperatiu categòric perquè Kant, amb la seva abstracció racional, va desvincular la moral de la vida. Per altra part, la moral kantiana ha comportat l'emergència de la metafísica dels valors, les descobertes en el camp de la psicologia i la doctrina fenomenològica i així s'ha produït una espècie de combinació de la metafísica dels valors (l'axiologia de Max Scheler) amb la fenomenologia de Husserl que, al seu torn, ha comportat l'aparició de nous corrents com el conductisme i la psicologia de la forma (*Gestalt*). A part d'això, en el món post-kantià es detecten altres orientacions morals, com la que correspon a les morals laiques o positives, que Galí vincula al laïcisme del republicanisme francès, però també les morals de la violència (Nietzsche, Marx, Mussolini, Lenin). En tot cas, la crítica més severa contra el kantisme –a partir del qual s'ha descabdellat el panorama moral– rau en el fet que Kant, tot i el seu teisme moral, «es desentén del creador i així la moral de Kant esdevé per fatalitat una moral que existeix tota sola, sense Déu» (p. 56). Per aquesta raó, Galí no pot acceptar aital posicionament perquè en el seu univers mental «el món és moral perquè segueix la llei eterna de Déu que és moral per essència» (p. 57). Més endavant, Galí compara la moral kantiana, vista com una ascesi no cristina, amb la de Bergson, que «és una moral d'adaptació al que existeix» (p. 65).

Després d'analitzar el fonament moral que com he vist no pot ser el puritanisme kantià, sinó la llei eterna de Déu, Galí s'endinsa en el segon assaig –«El món moral», més adient al seu parer que l'expressió moral que «no és enterament objectiva (p. 123)– en què distingeix entre el món moral que afecta als fets que es vinculen a l'home, i aquells altres que pertanyen al món físic que no té atribucions morals. «El món físic i el món moral dels animals es distingeixen del món dels homes perquè no tenen atribucions morals i viceversa» (p. 77). D'aquí que Galí també s'allunyi de la moral natural perquè el fet moral correspon a l'àmbit humà i no a l'esfera natural. No obstant, sovint la natura és veu ingènuament com una cosa positiva, quan resulta que a voltes actua d'una manera perversa, i així s'arriba a l'absurditat de la moral naturalista. En suma, Galí rebutja el relativisme moral –l'errada relativista «ve de no saber què és l'absolut, no pas com a definició sinó com a cosa» (p. 81)– que només rau en la natura física, que en ocasions comporta un panteisme rudimentari que «identifica l'home amb la naturalesa i els déus» (p. 90). Igualment, considera que la moral naturalista apareix en dos moments estel·lars de la història de la humanitat, en què es donen èpoques fortament antropocèntriques, és a dir, en el renaixement hel·lènic i en el renaixement cristià (p. 90).

Sembla obvi que Alexandre Galí s'inscriu en la tradició humanista cristiana que considera el *Gènesi* com a fonament d'aquest món moral que en la seva opinió demana la presència de l'objectivitat. «Perquè hi hagi moral i, per tant, pecat, necessàriament han de ser com a mínim dos. En el *Gènesi* són tres; hi ha també el serpent» (p. 110). Un xic més endavant ho rebla de la següent manera, alhora que aprofita l'avinentesa per rebutjar la universitat moral kantiana: «En el *Gènesi* assistim, doncs, al naixement de l'objecte i amb el naixement de l'objecte al de l'objectivitat. Perquè si es mira bé no hi ha objectes sense objectivitat. Una de les errades més perniciosos de la filosofia és haver confós l'objectivitat, atribut essencial de tot el que constitueix el món moral, amb la universalitat, condició secundària dels objectes» (p. 111). Des d'una posició més realista que no pas racionalista-idealista, Galí insisteix en el fet «que perquè sorgeixi el fenomen moral es necessiten dos subjectes», mentre que l'objectivitat no és més que un consensus que permet que sorgeixi «el concepte i la fórmula del concepte: el mot; ha nascut l'objecte, l'arbre concret o ideal [...] ha nascut la institució; ha nascut el precepte; ha nascut la societat dels homes tota entera amb la seva immensa complexitat» (p. 113). Conseqüentment, per Alexandre Galí «l'objectivitat és un fet racional, però és més encara un fet moral» (p. 113).

Fet i debatut, Galí reivindica la presència de l'autoritat en el món moral que substitueix la fatalitat del món físic. De tal faisó que considera que «l'home és un ésser moral perquè té un món moral» i així estableix una mena de història de la moralitat en què destaca el deute que tots tenim amb Sòcrates, que va generar «la descoberta del món moral en contraposició al món físic» (p. 120), que «acaba per ésser només un residu» (p. 136), alhora que va situar l'epicentre del món moral no a fora, en l'exterior, sinó en el dedins, dins nostre. En qualsevol cas, la proposta moral d'Alexandre Galí, si més no després de llegir aquests assaigs, sembla que articula una combinació entre la tradició cristiana que neix del *Gènesi* i del gir antropològic que es va donar en la filosofia en el segle cinquè abans de Crist amb Sòcrates, amb qui tenim un deute que no es pot satisfer amb la filosofia kantiana.

Podem copsar, doncs, com Jerusalem amb el *Gènesi* i Atenes amb la descoberta socràtica de la interioritat, romanen a la base del món moral, segons interpreta Galí que com hem vist no accepta la deriva kantiana ni tampoc la moral naturalista que molts han plantejat com una solució viable, cosa que el nostre autor rebutja atès que resulta absurda «l'atribució a la natura d'unes qualitats i condicions que són inherents a l'home com a ésser moral», sense oblidar que «la natura no ens pot donar la llibertat perquè no la té» (p. 114). Arran d'aquesta actitud, Galí no només rebutja la pretesa moral natural, sinó que també s'aparta de la moral abstracta i racional kantiana, un fruit del puritanisme pietista. Menció a part, mereix el fet que Galí advoqui per la necessitat de l'autoritat en el món moral que ens remet a un mena de dret diví. «En el fons de totes les formes d'autoritat hi ha una mena de dret diví i aquest dret diví no és altre que l'essència racional del món moral: és la raó mateixa que no es pot concebre sense aquesta autoritat, sense imperatiu» (p. 118).

Per últim, cal destacar que Galí recupera la línia poètica de Llull, March i Maragall, per tal de justificar la seva visió del món com a realitat moral, amb la «solemne autoritat del poeta, del vident» (p. 141). En fi, els poetes –com els grans mestres de la veritat de l'antiguitat (Marcel Detienne, 1982)– mai enganyen, sempre diuen la veritat, de la mateixa manera que Sòcrates tot cercant la veritat es va enfrontar als sofistes, mentre que els profetes del Gènesi tampoc van mentir. A l'espera de la publicació de la segona sèrie d'assaigs morals, sembla oportú avançar que la moral d'Alexandre Galí transita per un socratisme empeltat de la tradició humanista cristiana, amb la seva corresponent autoritat que sorgeix de Déu, dues línies –la socràtica i la cristiana– que no romanen en el món de l'abstracció sinó que afecten directament als problemes de la vida concreta («el que lliga l'home és la seva vida», p. 116), al quefer quotidià dels éssers humans que –ben al contrari del que passa amb el món físic i natural– viuen en un món moral.

Referències

Detienne, M. (1982) *Los maestros de verdad en la Grecia arcaica*. Madrid, Taurus.

Garcia Farrero, J. (2019) «Alexandre Galí i els quàquers», *Temps d'educació*, núm. 57, p. 321-324.

Garcia Farrero, J. (2020) «Alexandre Galí i els Assaigs de vida devota: vers una pedagogia de la devoció i de la jovialitat», *Temps d'educació*, núm. 58, p. 283-292.

Gómez Caffarena, J. (1984) *El teísmo moral de Kant*. Madrid, Cristiandad.

Ibáñez Puig, I. (2020) «Alexandre Galí, pedagog pensador», *Temps d'educació*, núm. 58, p. 201-216.

Turró, S. (2006) «Educació i saviesa a Kant», *Temps d'Educació*, p. 213-233.

Vilanou, C. (2004) «El retorn de la biografia: una relectura de Kant», *Temps d'Educació*, núm. 28, p. 305-316.